

Доценко В. кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3, Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0001-7757-2793

Макаренко П. кандидат психологічних наук, доцент, заступник декана факультету № 4 з навчально-методичної роботи, Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0001-9373-3403

КОПІНГ-ПОВЕДІНКА ПЕРШОКУРСНИКІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Подано результати емпіричного дослідження гендерних особливостей використання стратегій і моделей копінг-поведінки у першокурсників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час табірних зборів. Діагностовано, що дівчата частіше, порівняно з юнаками, переживають високий рівень психологічного стресу. Виявлено гендерні відмінності у сприйнятті стрес-факторів табірних зборів. Визначено, що у юнаків переважають просоціальні, пасивні та активні стратегії копінг-поведінки, а у дівчат домінують просоціальні, пасивні і прямі стратегії копіngu.

Ключові слова: гендер; копінг; майбутні працівники поліції; опановуюча поведінка; психологічний стрес.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх працівників поліції, першокурсників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання розпочинається з табірних зборів. Табірний збір – це двотижневий вишкіл для нового покоління курсантів під час якого вони: розміщуються у гуртожитках, знайомляться один з одним, звикають до нових умов навчання, несення служби і розпорядку дня; оволодівають першими навичками фізичної і стрійової підготовки; знайомляться з матеріально-технічною базою університету, історією і традиціями навчального закладу; приймають активну участь у заходах патріотичного та культурно-виховного характеру тощо. Головне завдання табірних зборів – сформувати у першокурсника психологічну стійкість і готовність до служби в поліції, підготувати до прийняття Присяги працівника поліції.

Для більшості першокурсників початок навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є початком самостійного життя. Разом з адаптацією до нових умов життя формується новий стереотип поведінки

згідно із встановленими вимогами і субординацією, правилами та нормами поведінки у курсантському колективі і гуртожитку. Процес адаптації відбувається далеко не безболісно. Окремим курсантам досить важко справлятися з певними труднощами (проживанням у гуртожитках казарменого типу, посиленою фізичною і стрійовою підготовкою, поєднанням навчання і несення служби та ін.).

Ураховуючи всі труднощі адаптації курсантів до нових умов життя, навчання і несення служби важливо розуміти якими психологічними засобами володіє молоде покоління майбутніх працівників поліції, щоб подолати складні, стресові ситуації без втрати психологічного здоров'я. Крім цього, реалізація гендерної політики в секторі безпеки та оборони України призводить до збільшення кількості жінок у лавах правоохоронців. Постає питання про вивчення особливостей і відмінностей реагування і поведінки в стресовій ситуації чоловіків і жінок. Тому, дослідження домінуючих стратегій копінг-поведінки у молодого покоління правоохоронців різної статі на початку їх професійного розвитку є актуальним і

становить значний інтерес в сенсі прогнозу вирішення ними складних завдань і опанування стресовою ситуацією у майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники стресу вважають, що одним із основних механізмів взаємодії людини і середовища є копінг. Поняття копінгу об'єднує когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії поведінки, які використовуються, щоб впоратися зі стресовими ситуаціями. Психологічне призначення копінг-поведінки полягає в тому, щоб якнайкраще адаптувати людину до вимог ситуації шляхом цілеспрямованої поведінки, що дозволяє суб'єктові впоратися зі стресом або важкою життєвою ситуацією, використовуючи усвідомлені стратегії дій. Копінг – свідомо поведінка, спрямована на активну взаємодію суб'єкта із ситуацією у сторону зміни ситуації або пристосування до неї [1; 3; 4].

Вивченню стратегій копінг-поведінки присвячений ряд наукових досліджень Л. Вассермана, Н. Водопьянкової, Д. Галахера, П. Горностая, Р. Грановської, Г. Келлермана, Р. Лазаруса, А. Лібіної, Л. Мерфі, С. Нартової-Бочавер, І. Нікольської, Р. Плутчика, Т. Титаренко, С. Фолкмана, С. Хоббфолла. Проте, на даний момент не існує переконливих досліджень щодо гендерних відмінностей в подоланні стресу і опануванні складними життєвими ситуаціями. Так, автор самого відомого у світі опитувача стратегій опановуючої поведінки (Ways of Coping Questionnaire, WCQ) Р. Лазарус вважав, що між чоловіками і жінками відсутні усталені розбіжності у виборі копінг-стратегій. Автори (Т. Крюкова, С. Нартова-Бочавер, С. Хазова) зазначають, що вибір стратегії копінг-поведінки може бути пов'язаний з віком і статтю, проте розбіжності невеликі. Так, жінки більш схильні до емоційного реагування і пошуку соціальної підтримки. Тоді як чоловіки в складних ситуаціях стараються надати сенсу тому, що з ними відбувається, займаються самоспостереженням і плануванням подальших дій. Крім цього, репертуар стратегій жінок значно більший, ніж у чоловіків. У проведеному Н. Родіною дослідженні абітурієнтів одеських ЗВО під час вступних іспитів визначено, що

жінкам більш властиві спроби сформувати позитивний погляд на стрес, знайти інформаційну, матеріальну й емоційну підтримку [4]. У праці [2] ми з'ясували, що у стресових ситуаціях для подолання труднощів чоловіки та жінки працівники органів внутрішніх справ використовують однакові стратегії копінг-поведінки: планування, позитивну переоцінку і самоконтроль.

Мета статті визначити гендерні особливості використання моделей і стратегій копінг-поведінки у першокурсників ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах проходження табірних зборів.

Методи дослідження: теоретичний – аналіз наукової літератури; формально-логічний – порівняння, узагальнення, систематизація і класифікація отриманої в ході емпіричного дослідження інформації; емпіричний – опитування «Психологічний стрес», методи психологічного тестування; методи математичного і статистичного аналізу: ϕ -критерій кутового перетворення Фішера, t -критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Були використані наступні методи психологічної діагностики: методика «Шкала психологічного стресу PSM-25» для визначення рівня переживання психологічного стресу [5]; особистісний опитувач «SACS» С. Хоббфолла (адаптований В. Чікер) для вивчення стратегій і моделей копінг-поведінки, як типів реакцій особистості на подолання стресових ситуацій [1]; метафоричні карти COPE для діагностики шести стратегій копінг-поведінки.

Виклад основного матеріалу.

Вибірку дослідження склали 72 курсанти першого курсу навчання Харківського національного університету внутрішніх справ (далі ХНУВС). З них до першої групи увійшли 58 юнаків (80,6 %), до другої групи – 14 дівчат (19,4 %).

За допомогою методики «Шкала психологічного стресу PSM-25» було визначено рівень переживання психологічного стресу курсантами першого курсу ХНУВС на восьмий день проходження табірних зборів (див. табл. 1).

Констатовано, що у більшості курсантів-юнаків (88,0 %) і курсантів-дівчат (64,3 %) низький рівень

Питання психології

переживання психологічного стресу. Психологічний стрес автори методики [5] інтерпретують і як реакцію, і як процес, в якому вимоги середовища розглядаються особистістю, виходячи з оцінки наявних ресурсів і ймовірності вирішення проблемної ситуації. Іншими словами, більшість першокурсників не

переживають значних труднощів під час проходження табірних зборів і вважають, що мають здібності і можливості для вирішення поставлених перед ними завдань. Слід зазначити, юнаків з низьким рівнем розвитку стресу (88,0 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) більше, ніж дівчат (64,3 %).

Таблиця 1

Рівень психологічного стресу першокурсників під час проходження табірних зборів, (%)

Рівень стресу	Юнаки	Дівчата	$\Phi_{\text{емп}}$	p_{1-2}
Низький	88,0	64,3	1,91	0,05
Середній	10,3	21,4	1,03	-
Високий	1,7	14,3	1,71	0,05

Середній рівень стресу визначено у 10,3 % юнаків і 21,4 % дівчат. Можемо стверджувати, що ці курсанти відчувають певне психоемоційне напруження, що може бути компенсовано за допомогою раціонального використання часу і періодичного відпочинку.

Діагностовано, що дівчата (14,3 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, порівняно з юнаками (1,7 %), переживають високий рівень стресу. Тобто, під час табірних зборів у дівчат першокурсниць виражене напруження емоційних і фізіологічних систем організму зустрічається частіше ніж в юнаків. Також можна сказати, що певні стрес-фактори табірних зборів перевищили запас психологічних ресурсів у 14,3 % дівчат і поки їм не вдалося їх компенсувати.

Відомо, що ступінь прояву ознак психологічного стресу буде залежати від ряду факторів: очікувань суб'єкта, його мотивації, установок, минулого досвіду, емоційної оцінки ситуації тощо [5]. Для кращого розуміння з якими саме труднощами зустрічаються першокурсники під час табірних зборів було проведено опитування «Психологічний стрес». Курсантам першого курсу потрібно було відповісти на наступні питання: 1) наведіть приклади психологічного стресу; 2) які стрес-фактори професійної діяльності працівників поліції Ви знаєте; 3) які ситуації, події останніх восьми днів викликали у Вас психоемоційне напруження?

Відповідаючи на перше питання

курсанти привели наступні приклади психологічного стресу: переїзд на нове місце проживання, зміна оточення, умов проживання, новий режим дня (66,7 %); розлука з рідними, з коханою людиною (51,4 %); сварка з рідними (34,7 %); екзамен, вступні іспити (31,9 %); невіра в себе (23,6 %); сімейний конфлікт (22,2 %); відсутність підтримки зі сторони оточуючих (22,2 %); насильство в сім'ї (16,7 %); смерть близьких (15,3 %); неочікувані події (11,1 %); відсутність вільного часу (11,1 %); розмова з неприємною людиною (9,7 %); нерозділене кохання (8,3 %); відповідальна подія (6,9 %). При цьому, дані відповіді зустрічаються з однаковою частотою як у дівчат так і у хлопців. Зміст відповідей, що зустрічається найчастіше, указує на актуальний для курсантів психологічний стрес, а саме: переїзд на нове місце, зміна оточення, умов проживання, новий режим дня (66,7 %); розлука з рідними, з коханою людиною (51,4 %).

До стрес-факторів професійної діяльності поліцейського першокурсники відносять: специфіку професійної діяльності (участь в розслідуванні пограбування, вбивства; смерть, трупи; дорожньо-транспортні пригоди; перестрілка; заплутані справи; переслідування злочинця) (58,3 %); ризик поранення, ризик життя (38,9 %); спілкування з агресивними людьми (37,5 %); ненормований робочий день (26,4 %); втрату зброї (22,2 %); перевтому (20,8 %); відповідальність за прийнятті рішення (20,8 %); затримання злочинця

Питання психології

(18,1 %); ставлення суспільства до поліції (13,9 %); смерть товариша (12,5 %); переживання побаченого на місці злочину (9,7 %); розшук дитини (9,7 %); застосування зброї (8,3 %); загроза зараження хворобою (8,3 %); відчуття провини за те, що не зміг протистояти правопорушенню (6,9 %); критика керівництва (4,2 %). Особливих відмінностей у відповідях на друге питання у дівчат і юнаків встановлено не було. Найбільша кількість відповідей вказують на дещо романтичне уявлення курсантів першого курсу про специфіку професійної діяльності поліцейського.

Відповіді на третє питання «Які ситуації, події останніх восьми днів викликали у Вас психоемоційне напруження?» ми оформили у вигляді таблиці (див. табл. 2). Як видно з таблиці 2, більшість ситуацій, що викликають психоемоційне напруження у першокурсників пов'язані зі зміною середовища (зміна харчування, суворі дисципліна, дотримання субординації, фізичні навантаження), новим розпорядком дня (ранній підйом, мало часу на відпочинок) і розлукою з рідними.

Визначено низку статистично значимих відмінностей, а саме: юнаки (41,4 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж дівчата (14,3 %) сприймають ранкову зарядку як стрес-фактор табірних зборів; юнаки (63,8 %) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше переживають дискомфорт із-за неможливості виходу до міста, ніж дівчата (28,6 %); юнаки (15,5 %) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше відчувають негативні емоції із-за розлуки з коханою людиною порівняно з дівчатами, які взагалі не згадали даний стрес-фактор. Більшість дівчат (85,7 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) важче адаптуються до умов проживання в гуртожитку казарменого типу порівняно з юнаками (58,6 %); дівчата (50,0 %) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше, ніж юнаки (22,4 %) переживають внутрішнє напруження із-за великої кількості людей в гуртожитку і на заняттях, із-за великої кількості нових людей з якими необхідно знайомитися і встановлювати контакти; потребу у вільному часі статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше відчувають дівчата (78,6 %) порівняно з юнаками (53,4 %).

Таблиця 2

Стрес-фактори першокурсників в умовах табірних зборів, (%)

Стрес-фактори	Юнаки	Дівчата	$F_{\text{емп}}$	p_{1-2}
Дотримання розпорядку дня	44,8	50,0	0,34	-
Ранній підйом	56,9	35,7	1,43	-
Ранкова зарядка	41,4	14,3	2,09	0,05
Зміна харчування (мало їжі, «нова» їжа)	32,8	21,4	0,86	-
Дотримання суворі дисципліни	60,3	42,9	1,18	-
Неможливість поїхати додому	58,6	42,9	1,06	-
Закритий простір (заборона виходу до міста)	63,8	28,6	2,42	0,01
Розлука з рідними	72,4	64,3	0,58	-
Розлука з коханою людиною	15,5	-	2,71	0,01
Проживання у гуртожитку казарменого типу	58,6	85,7	2,09	0,05
Великий колектив, нові люди	22,4	50,0	1,96	0,05
Дотримання субординації, особливості звернення до керівництва	67,2	57,1	0,70	-
Фізичні навантаження (шикування, стройова підготовка)	69,0	78,6	0,73	-
Відсутність вільного часу	53,4	78,6	1,81	0,05
Мало часу на відпочинок	82,8	71,4	0,91	-

Отже, в умовах табірних зборів актуальним психологічним стресом для юнаків і дівчат першого курсу є зміна оточення, новий режим дня, розлука з рідними і коханими. З'ясовано, що для

юнаків найбільшими стрес-факторами табірних зборів є: мала кількість часу на відпочинок, розлука з рідними, фізичні навантаження, дотримання субординації і суворі дисципліни. Для дівчат найбільшими

Питання психології

стрес-факторами є: проживання у гуртожитку казарменого типу, фізичні навантаження, відсутність вільного часу та часу на відпочинок, розлука з рідними. Виявлено гендерні відмінності у сприйнятті стрес-факторів табірних зборів. Так, для юнаків такими стресорами є: закритий простір (заборона виходу до міста), ранкова зарядка, розлука з коханою людиною. Для дівчат: проживання у гуртожитку казарменого типу, великий колектив, нові люди, відсутність вільного часу.

З метою нейтралізації або зменшення дії стрес-факторів курсант може активно впливати на проблемну ситуацію шляхом використання певних моделей копінг-поведінки. За допомогою особистісного опитувача «SACS» С. Хобфолла [1] було визначено домінуючі копінги першокурсників під час табірних зборів (див. табл. 3).

Діагностовано, що юнаки найчастіше використовують наступні моделі копінгів: вступ у соціальний контакт ($23,05 \pm 4,15$), пошук соціальної підтримки ($22,31 \pm 5,23$), обережні дії ($21,95 \pm 3,31$) та асертивні дії

($21,53 \pm 3,29$). Можемо стверджувати, що юнаки під час табірних зборів відчують потребу в міжособистісних відносинах, мають певні навички щодо вирішення проблем спільно з іншими людьми, шукають підтримки з боку оточуючих, здатні до співпраці або компромісу. Почуття спільності, практична взаємодія, обмін корисною інформацією допомагають юнакам опанувати складною ситуацією. Юнаки здатні коректно відстоювати власні інтереси в ситуаціях зовнішнього тиску, самостійно регулювати власну поведінку і нести відповідальність за неї. Разом з цим, юнаки прагнуть уникнути ризику невдачі, схильні до перестраховки, тривалого аналізу варіантів рішення і можливих наслідків.

З'ясовано, що під час табірних зборів дівчата вирішують складні завдання за допомогою наступних копінгів (див. табл. 3): пошук соціальної підтримки ($26,64 \pm 2,50$), вступ у соціальний контакт ($23,57 \pm 3,90$), обережні дії ($20,86 \pm 3,18$) та імпульсивні дії ($20,21 \pm 2,97$).

Таблиця 3

Гендерні особливості моделей копінг-поведінки у курсантів під час проходження табірних зборів, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Модель поведінки	Юнаки	Ранг	Дівчата	Ранг	t	p
Асертивні дії	$21,53 \pm 3,29$	3	$19,79 \pm 3,75$	4	1,74	-
Вступ у соціальний контакт	$23,05 \pm 4,15$	1	$23,57 \pm 3,90$	2	0,43	-
Пошук соціальної підтримки	$22,31 \pm 5,23$	2	$26,64 \pm 2,50$	1	2,71	0,05
Обережні дії	$21,95 \pm 3,31$	3	$20,86 \pm 3,18$	3	1,12	-
Імпульсивні дії	$17,36 \pm 2,92$	6	$20,21 \pm 2,97$	3	3,27	0,001
Уникання	$16,88 \pm 3,99$	7	$17,71 \pm 5,22$	5	0,66	-
Маніпулятивні дії	$19,88 \pm 3,32$	4	$17,93 \pm 4,68$	5	1,81	-
Асоціальні дії	$17,14 \pm 4,16$	6	$16,86 \pm 4,57$	6	0,22	-
Агресивні дії	$18,24 \pm 5,38$	5	$20,71 \pm 4,23$	3	1,60	-

Іншими словами, дівчата прагнуть знайти підтримку з боку оточуючих (сім'ї, друзів, керівництва, викладачів, одногрупників), відчують потребу в контактах з іншими людьми, здатні співпрацювати і прагнуть до спільної діяльності для досягнення близьких або співпадаючих цілей. Цікавим є той факт, що копінги обережні та імпульсивні дії посіли у дівчат третє рангове місце. Тобто, в складній, стресовій ситуації дівчата з одного боку прагнуть уникнути невдачі, схильні до тривалого аналізу проблеми і обережні у прийнятті рішень, а з іншого – можуть швидко, необдуманно прийняти

рішення піддавшись впливу емоцій.

На рівні статистичної значимості ($p \geq 0,05$) встановлено, що у складних ситуаціях дівчата ($26,64 \pm 2,50$) більш схильні до пошуку соціальної підтримки, порівняно з юнаками ($22,31 \pm 5,23$). Також, схильність до емоційного реагування та імпульсивних дій статистично значимо ($p \geq 0,001$) більш характерна для дівчат, ніж для юнаків ($17,36 \pm 2,92$).

Більш детальний аналіз, за рівнями прояву моделей копінг-поведінки дав можливість з'ясувати наступні гендерні відмінності (див. табл. 4):

Рівень прояву моделей копінг-поведінки у курсантів під час проходження табірних зборів, (%)

Модель поведінки	Рівень прояву	Юнаки	Дівчата	Φ_{emp}	p_{1-2}
Асертивні дії	Низький	6,9	35,7	2,51	0,01
	Середній	58,6	35,7	1,55	-
	Високий	34,5	28,6	0,42	-
Вступ у соціальний контакт	Низький	29,3	21,4	0,60	-
	Середній	36,2	50,0	0,93	-
	Високий	34,5	28,6	0,42	-
Пошук соціальної підтримки	Низький	34,5	7,1	2,39	0,01
	Середній	22,4	14,3	0,70	-
	Високий	43,1	78,6	2,50	0,01
Обережні дії	Низький	5,2	14,3	1,06	-
	Середній	67,2	64,3	0,20	-
	Високий	27,6	21,4	0,48	-
Імпульсивні дії	Низький	31,0	7,1	2,15	0,05
	Середній	44,8	35,7	0,62	-
	Високий	24,1	57,1	2,30	0,01
Уникання	Низький	13,8	21,4	0,67	-
	Середній	46,6	21,4	1,81	0,05
	Високий	39,7	57,1	1,18	-
Маніпулятивні дії	Низький	36,2	42,9	0,45	-
	Середній	50,0	50,0	-	-
	Високий	13,8	7,1	0,73	-
Асоціальні дії	Низький	25,9	42,9	1,21	-
	Середній	44,8	35,7	0,62	-
	Високий	29,3	21,4	0,60	-
Агресивні дії	Низький	19,0	7,1	1,20	-
	Середній	32,8	28,6	0,30	-
	Високий	48,3	64,3	1,08	-

- дівчата (35,7%) статистично значимо ($p \geq 0,01$) менше використовують копінг асертивні дії, тобто вони менш схильні протистояти зовнішньому тиску і ефективно наполягати на своїх правах порівняно з юнаками (6,9%);

- дівчата (78,6%) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше в складних життєвих ситуаціях шукають підтримки в соціальному оточенні ніж юнаки (43,1%);

- більшість юнаків (34,5%) статистично значимо ($p \geq 0,01$) менше потребують практичної взаємодії з оточенням ніж дівчата (7,1%);

- юнаки (31,0%) статистично значимо ($p \geq 0,05$) мають низький рівень прояву копінгу імпульсивні дії порівняно з дівчатами (7,1%);

- дівчата (57,1%) статистично значимо ($p \geq 0,01$) частіше використовують імпульсивні дії для вирішення складних

проблем ніж юнаки (24,1%);

- юнаки (46,6%) статистично значимо ($p \geq 0,05$) частіше ніж дівчата (21,4%) відмовляються від вирішення проблемної ситуації, продовжує вести себе так, ніби нічого не сталося, уникають від вирішення проблем або перемикаються на щось інше.

Більше статистично значимих відмінностей не встановлено, проте слід відмітити низку цікавих показників, а саме (див. табл. 4): копінг маніпулятивні дії має низький рівень прояву у 36,2% юнаків та 42,9% дівчат і на середньому рівні він діагностований у 50,0% як дівчат так і юнаків, що свідчить про відсутність схильності вирішувати власні проблеми за рахунок інших людей у курсантів першого курсу; на високому рівні прояву визначено копінг агресивні дії у 64,3% дівчат і 48,3% юнаків, що може сприяти конфліктному спілкуванню і руйнації довіри в їх стосунках.

Питання психології

Кількісний аналіз показників таблиці 4 дав можливість визначити моделі копінг-поведінки з високим рівнем прояву, а саме: у юнаків: агресивні дії (48,3%), пошук соціальної підтримки (43,1%), уникнення (39,7%); у дівчат: пошук соціальної підтримки (78,6%), агресивні дії (64,3%), імпульсивні дії (57,1%), уникнення (57,1%).

Констатуємо, під час табірних зборів, щоб впоратися з складними, стресовими ситуаціями юнаки використовують просоціальні (вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), пасивну (обережні дії) та активну (асертивні дії) копінг-стратегії. Дівчата досягають поставлених цілей за допомогою просоціальних (пошук соціальної підтримки, вступ у соціальний контакт), пасивної

(обережні дії) і прямої (імпульсивні дії) стратегіями копіngu. Згідно ресурсної концепції С. Хобфолла, «здорове» опанування складною ситуацією повинно бути активним і просоціальним [1]. Взаємодія з соціальним оточенням допомагає юнакам і дівчатам вирішувати труднощі на шляху досягнення поставлених цілей. Проте, поєднання пасивних і активних стратегій може призвести до блокування їх зусиль і збільшенні рівня психоемоційного напруження. Також, слід зазначити, що головною гендерною відмінністю у використанні копінг-поведінки є більше прагнення дівчат до підтримки з боку оточуючих, їх емоційне реагування та схильність до імпульсивних дій порівняно з юнаками.

Таблиця 5

Копінг-стратегії поведінки курсантів під час проходження табірних зборів, (%)

Ранг	Креативність	Віра	Емоції	Розум	Діяльність	Дружба
Юнаки						
1	8,6	31,0	13,8	8,6	3,4	17,2
2	6,9	10,4	27,6	19,0	6,9	29,3
3	15,5	15,5	31,0	19,0	19,0	17,2
4	17,2	10,4	13,8	25,9	20,7	12,1
5	20,7	15,5	5,2	15,5	25,9	17,2
6	31,0	17,2	8,6	12	24,1	6,9
Дівчата						
1	0	14,3	71,4	0	0	14,3
2	7,1	7,1	28,6	14,3	0	42,9
3	35,7	21,4	0	21,4	42,9	35,7
4	35,7	7,1	0	14,3	14,3	0
5	7,1	0	0	42,9	21,4	0
6	14,3	50,0	0	7,1	21,4	7,1

За допомогою метафоричних карт COPE (опанування) ми здійснили діагностику внутрішніх стратегій подолання і зцілення, які символічно представлені шістьма картами із зображеними на них руками. Кожна «рука» символізує певну стратегію подолання кризи: емоції, розум, діяльність, дружба, креативність, віра. Така методика є проєктивною і дозволила нам швидко та інформативно дослідити ті глибинні, індивідуальні особливості курсантів-першокурсників, які найменш доступні безпосередньому спостереженню чи опитуванню за допомогою традиційних методів психодіагностики.

Як видно з таблиці 5, у юнаків копінг-

стратегії посіли наступні рангові місця:

- 1) віра (31,0 %);
- 2) дружба (29,3 %);
- 3) емоції (31,0 %)
- 4) розум (25,9 %);
- 5) діяльність (25,9 %);
- 6) креативність (31,0 %).

Такі дані свідчать про те, що у складних життєвих ситуаціях юнаки не поспішають вирішувати проблеми, а більш схильні зайняти позицію очікування, спостереження і сподівання. Вони звертаються за допомогою до родичів і друзів, реагують емоційно, але водночас аналізують ситуацію і способи її вирішення. Практично не використовують копіngи, які вимагають

Питання психології

фізичних зусиль і певної діяльності та креативного підходу.

У дівчат копінг-стратегії посіли наступні рангові місця:

- 1) емоції (71,4 %);
- 2) дружба (42,4 %);
- 3) діяльність (42,9 %)
- 4) креативність (35,7 %);
- 5) розум (42,9 %);
- 6) віра (50,0 %).

На основі цих даних можемо стверджувати, що у складних ситуаціях дівчата реагують емоційно, схильні звертатися за підтримкою до сім'ї, друзів, прагнуть діяти і прикладати певні фізичні зусилля для досягнення бажаного результату. Можуть використовувати нестандартний підхід і творчі здібні. Ігнорують дівчата копінг «розум» та «віра». Тобто, у складних ситуаціях дівчата не схильні до планування, аналізу проблеми, оцінки ситуації. Проте, дівчата не чекають, що їх проблеми вирішить хтось інший, сподіваються лише на власні сили, що може бути сильною стороною їх поведінки у стресовій ситуації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що для дівчат проживання у гуртожитку казарменого типу, великий колектив, нові люди і відсутність вільного часу статистично значимо більше є стресорами табірних зборів ніж для юнаків. Для юнаків стресорами табірних зборів є: закритий простір, ранкова зарядка, розлука з коханою людиною.

Визначено, що в умовах табірних зборів у структурі опановуючої поведінки юнаків-першокурсників переважають просоціальні (вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), пасивні (обережні дії) та активні (асертивні дії) стратегії копінг-поведінки. У дівчат-першокурсниць домінують просоціальні (пошук соціальної підтримки, вступ у соціальний контакт), пасивні (обережні дії) і прямі (імпульсивні дії) стратегії копіngu.

Попри те, що просоціальні копінг домінують як у дівчат так і у юнаків, діагностовано, що дівчата більш схильні до пошуку соціальної підтримки, емоційного реагування та імпульсивних дій ніж юнаки. Тоді як юнаки більш схильні протистояти зовнішньому тиску і ефективно наполягати на своїх правах ніж дівчата. Крім того, юнаки частіше, ніж дівчата, уникають від рішення проблем або перемикаються на щось інше. Тобто, гендерні відмінності в копінг-поведінці першокурсників цілком відображають існуючі в суспільстві статево-рольові стереотипи.

Майбутні дослідження опановуючої поведінки курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання дадуть можливість своєчасно прогнозувати можливі труднощі в окремих курсантів та своєчасно здійснювати їх корекцію, що в свою чергу, не лише допоможе зберегти їх здоров'я, але й підвищити ефективність їх навчально-службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса. СПб. : Питер, 2009. 336 с.
2. Макаренко П.В. Гендерні особливості копінг-поведінки працівників ОВС // *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. №4 (41). С. 252 – 256.
3. Нартова-Бочавер С. К. «Coping behavior» в системе понятий психологии личности // *Психологический журнал*. 1997. Т. 18. № 5. С. 20 – 30.
4. Родіна Н.В. Статеворольова ідентичність особистості та особливості подолання стресу в ситуаціях загрози самоактуалізації // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 1 (32). С. 32 – 37. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2015/1/08.pdf> (дата звернення: 07.10.2019).
5. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. СПб.: Питер, 2006. 256 с.

References

1. Vodopianova N.E. Psykhodyahnostyka stressa. SPb. : Pyter, 2009. 336 s.
2. Makarenko P.V. Henderni osoblyvosti kopinh-povedinky pratsivnykiv OVS // *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*. 2014. №4 (41). S. 252 – 256.
3. Nartova-Bochaver S. K. «Coping behavior» v systeme poniatyi psykhohohyy lychnosti // *Psykhohohychesky zhurnal*. 1997. T. 18. № 5. S. 20 – 30.
4. Rodina N.V. Statevo-rolova identychnist osobystosti ta osoblyvosti podolannia stresu v sytuatsiiakh zahrozy samoaktualizatsii // *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*. 2015. № 1 (32). S. 32 – 37. URL: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2015/1/08.pdf> (data zvernennia: 07.10.2019).
5. Shcherbatykh Yu.V. Psykhohohyia stressa y metody korrektsyy. SPb.: Pyter, 2006. 256 s.

Резюме

Доценко В. кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх дел
Макаренко П. кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх дел

КОПИНГ-ПОВЕДЕНИЕ ПЕРВОКУРСНИКОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ СО СПЕЦИФИЧЕСКИМИ УСЛОВИЯМИ ОБУЧЕНИЯ: ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ

Представлены результаты эмпирического исследования гендерных особенностей использования стратегий и моделей копинг-поведения у первокурсников высших учебных заведений со специфическими условиями обучения во время прохождения лагерных сборов. Диагностировано, что девушки чаще, по сравнению с юношами, переживают высокий уровень психологического стресса. Выявлено различия в восприятии стресс-факторов лагерных сборов. Определено, что у юношей преобладают социальные, пассивные и активные стратегии копинг-поведения, а у девушек доминируют социальные, пассивные и прямые стратегии копинга.

Ключевые слова: *гендер; копинг; будущие работники полиции; совладающее поведение; психологический стресс.*

Summary

Dotsenko V. Candidate of Psychological Sciences, associate professor, Kharkiv National University of Internal Affairs
Makarenko P. Candidate of Psychological Sciences, associate professor, Kharkiv National University of Internal Affairs

COPING BEHAVIOR OF THE FIRST-YEAR CADETS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION WITH SPECIFIC CONDITIONS: GENDER ASPECT

Introduction *Professional training of future policemen, first-year cadets of higher education institution with specific conditions of study begins with the encampment. Taking into account all the difficulties of accommodation of cadets to new living conditions, study process and line of duty is it important to understand which psychological methods possess the young generation of future policemen to cope with difficult stressful situation without loss of mental health.*

Purpose *to define the gender specifics of the use of models and strategies of coping behavior of the first-year cadets of higher education institution with specific conditions in terms of encampment.*

Methods *theoretical – scientific literature analysis, formal and logical – comparison, generalization, systematization and classification of the information received while empirical study of information; empirical – questionnaire “Psychological stress”, methods of psychological testing, methods of mathematical and statistical analysis, φ – Fisher angular transformation criterion, t – Student's test for independent samples.*

Results *There is stated that most of first-year cadets don't face with significant difficulties during the encampment. Girls, compared to boys, face with high-level distress. There are detected gender differences in perception of stressors of camp assemblies. There is set that young fellows frequently use coping: socializing, seeking of social support, careful actions, assertive actions. Young ladies solve complex problems by copings like: seeking of social support, socializing, careful actions, impulsive actions.*

Originality *the observance of dominative strategies of coping behavior of young generation of different gender law enforcement officers at the beginning of their professional development is rather relevant and is of considerable interest in the sense of predicting the solution of difficult problems and coping with stressful situation in their future professional activity.*

Conclusion *There is stated that in the conditions of encampment in the structure of fellows coping behavior prevail prosocial, passive and active coping strategies. Among girls predominate prosocial, passive and direct coping strategies. Although the prosocial copings prevail among both girls and fellows, is diagnosed that ladies are more inclined to seeking of social support, emotional reactions and impulsive actions than boys. Fellows are more predisposed to hold out against external pressure and effectively insist on their rights than ladies. As well, boys more likely avoid solving problems or switch their attention to something else.*

Further research of coping behavior of higher education institution with specific conditions cadets will give the opportunity to prognose possible difficulties of some cadets on time and to correct them, which, in turn, will not only help to observe heir health but to increase the effectiveness of educational and service activities.

Key words: *gender, coping, future policemen, coping behavior, psychological stress.*